

Vikerkaar

Esti Kirjanike Liidu ajakiri. Ilmub alates 1986. a. juulist. 22. aastakäik.
Jaanuar-veebuar, 2007. Nr 1

SISUKORD

- Walter Savage Landor Mälu 1
Kivisildnik *kaikid minu peas* 2
Wimberg *Esti kõrke* 7
Arne Ruben *Tom, Mas ja teised* 14
Paul Boidt *Lauld* 22
Ernst Stadler *Lauld* 29
Gottfried Benn *Lauld* 33
Lauri Sommer *Hilised lammehed* 37
Pieret Bristol *Lauld* 64
Laura Liventhal *Lauld* 69
Janno Pikkar *Lauld* 72
Mart Barker *Oias* 75

- Raoul Kurvitz, Elho Maar *Abjektne täht Kaara* 96
Jon Rūsen *Kuindis üteldud etno-teenitsemise tähendusisid ajaloolisele taunnamiskultuurile* 21. sajandi 99
Jacques Revel *Aggaale ühildumatus. Mõhkõvoren läänepäeva Prantsusmaal* 111
Gérard Noiriel, Nicolas Offenstadt *Ajaloolased ja teised. Ajaloolaste rollist Prantsusmaa aialikes ariteludes* 120
Jean-Pierre Minardier *Ube kimpäeva*

Kujundus: Jari Kaarna.

Esikamnel: Raoul Kurvitz, "Täht Klaura ja punnaspioonid". Oli. lõuend. 2006.

- ajalooline ja poliitiline tugapõhi: 8. ja 9. mai Prantsusmaal, Bati riikides ja Venemaal 133
Toomas Hino *Vene ja Lääne vahel: Eesti ajaloo tõlgeandusi ja raketandusi tänapäeval* 142
Vello Petti *poliitilise doktriini konstruktioon: õiguslik järelpidatus Eesti taansesetsiainnspolitiikas* 152
Raivo Veerk *Kaks riiki ja kolm ajalugu: kas Venemaa vabandab Eesti ees?* 162

VAATENURK

- Kristina Ross *O, mis ülenlanth tõlge, ja kommentaaridega!* 171
Alvar Looog *Melanhooolia ä la surrealisme* 174
Kivisildnik *"Nad vaatavad telesariin, sest kardavad lõppe"* 178
Tii Hennose *Tein A. Van Diik objekt-tiise abstraktuse ja kengliku väitluse tabel. Mälestusi ja mõtteid* 180
Epp Annus *Rahitseski kirjandishigan* 186
Jan Kaus *Kivi kole on eool* 189
Kairte Kaur *Naiste seas* 191

Tagakamnel: Raoul Kurvitz, "Aeg & lugu". Oli. lõuend. 2006.

WALTER SAVAGE LANDOR Mälu

Inglise keelest tõlkinud Märt Väijataga

Muusade ema, öeldakse, on Mälu; ta on mu hülijannud, kuid nemad ikka mind ärgitavad veel, et laulaksin kesksuve päevadest ja vanast armust. Oh vaeu, oh vaeu! võin üksnes kosta. Mälu on jännud mulle ainult selle nime, kuid laulgu teised rema kaunist kõlast, ta kirgas kuju asjata mind väisab, ükskõik kas teda kutsun ma või mitte. Mul meelest läind on külalistre nimed, kes alles eile surusid mu kätt, läind meelest ka, kuis hüüti vänu sõpru, kelle nii lahke jutt ja rõõmus palg on ikka veel mu silmis-kõrvus värsked; kui võtan sullepa, et neile meelde end tuletada, sõna "Kallis ..." tühjalt jääb paberile järge ootama. Oh unustus, sa oleksid vast õnnis, kui sinu vool viiks ainult malsad kaasa, kuid kevade- ja sügisõied ka sa uhud liiva peale närtsuma.

gurseada teistmoodi. Muu "värk" on niigi ülemäärane *sophisticated*, pean ma siis veel jutustuslikustki sinna juurde hābenema? Aga teisalt: ega need nüüd päris tavalised jutustused ikka ka ei ole, kui nüüd vaatama hakata...

Oled minnel pool juba selgitanud, kes on tädi Klaara – figuur lapsepõlvest, salapärane ja pelutav inglise luurajanna tädi Claire, kellega on seotud palju mõistatuslikku. Kas tädi Klaara on tulnud samadest "sensoorsetest komanderingutest", nagu oled öelnud, millest on sündinud teised tööd sellel näitusel?

Tädi Klaara on erinevate reaalsete tajukatte kaudu minu tajukehasse inkorporeeritud objekt – mitte niivõrd teadvusse, vaid minust väljapoolese stiimulite ja minu teadvuse vahelisel, kehaliselt alale graveeritud. See kuulub lacanlik *l'objet petit a* niisis, mille üle mul pole vähimatki kontrolli – ja ma tahan tõesti tõsiselt teada, mis värk see sähke on. Rõhkem kui kümne viimase aasta jooksul on kogu rahvusvaheline kunstiteoreetikute kogukond muudkui jahunud midagi abjektiivset, aga kui keegi sellega tõepoolest tegelema hakkab, jooksevad kõik need reoreetikud otsesinaid hirmunult laiali, nagu ma olen täheldanud. Eks sihukesed asjad üsna hirmutavad ka ole. Kunstikriitik Heie Treier ütles näiteks, et ta ei saanud tihestki mu pildist mitte midagi aru ja läks kohe minema – et ma kujutaks justkui mingeid oma päinajaid. Aga muudugi ma kujutan, kuidas

siis teistit? Ja päris mõnu ja lausa huumori ja armastusegaagi kujutan ma neid. Eks igatüüpi meist ole oma abjekt, selleks ei pea olema üldse mingi hull, ja tädi Klaara – see on minu oma. Ja jällegi: eks igatüüpi meist ole oma "tädi Klaara"? Või mõnel teisel jälle "onu Aleks" – vahet ei ole. Siin avanevad võimalused hoopis suuremateks üldistusteks. Sügavalt personaalne ja inimtunne aserub sotsiaalse fenomenalistika sfääri, ja väga laias laastus võttes, ehkki see esialgu võib tunduda absurdsema, on just sotsiaalne fenomenalistika see, kuhu ma nende asjadega välja jõuda püüan. Aga eks see võta ka üksjagu aega. Tädi Klaara on mu jaoks alati olnud "seal", ja sensoorsetes komanderingutes, millisteks piisab vaid pilguga mööda kalasabamustrilist parketipõrandat libistada, ootab ta mind oma kavala naeratusega alati ees. Kuid ühe asja tahaks väga konkreetselt ära klaarida: tädi Klaara *ei ole* ema-kujund, nagu on arvanud. Üleilide olen ma üsna veendunud, et see oidiipuslik ema–poja asi on kõvasti üle hinnatud. Minu jaoks on ema olnud alati püha ja tabu, seda enam on aga seksuaalse objekt-subjektina ehk abjektina kummitamas Keegi Muu. Tädi Klaara, niisis, kes siis veel! Feministlikud kahlustused, mida ma olen kuulnud, et justkui ma naist kui niisugust seeläbi kuidagi objektiseerin või destrueerin, olgu öeldud, on samuti täiesti alusetud. Pigem olen ma ise objekt sellele Klaara-tädile, täiesi sünduse piires kuujuures: no vaadake näiteks kas või seda vaaniskäigu-pilti...

«Viivutkaan», no. 1, 2007

JÖRN RÜSEN

KUIDAS ÜLETADA ETNOCENTRISMI: LÄHENEMISVIISID AVALOOLISELE TUNNUSTAMISKULTUURILE 21. SAJANDIL¹

"Die wahre Liberalität ist Anerkennung"
(Goethe)²

Rahvus- ja kultuuridevaheline historiograafiadiskursus on suurel määral mõjutatud ühest teatavast alaloomõistumise viisist, millel on sügavad juured inimeste ajaloo-teadvuses ning mis toimib kõigis kultuurides ja kõigil aegadel: nimelt etnocentrismist. Etnocentriline ajalugu mõistab identiteeti "juhtnarratiivide" kaudu, mis määratlevad ühtekuuluvust ja erinevust identiteedi olemuslike elementidena, mis põhjustavad pingeid ja võitlusi. Niisugused narratiivid mõistavad ajalugu "tsivilisatsioonide kokkupõrgetena" ning annavad tuge ideele, et rahvus- ja kultuuridevahelised suhted kujutavad endast pelgalt võimuvõidlust.

Etnocentrismi peamiseks elementideks on asümmeetrilised väärtushinnangud, teleoloogiline jäi epidevus ja tsentraliseeritud vaatenurk. Siinne käsitlus pakub välja nende kolme elemendi ületamise võimalusi, seades asümmeetriliste väärtushinnangute asemel normatiivse võrdse, teleoloogilise järjepidevuse asemel konseptisioonid, mis konstrueerivad arenguloo ümber, rõhutades sattumuslikkust ja katkestusi; ja tsentraliseeritud vaatenurkade asemel perspektiivide rõhkuse ja paljukeskmised lähenemisviisid ajalookogemusele. Nende võimaluste omaks võtmine võiks viia uut laadi tildajalooni, mille juured oleksid niisuguses inimkonnakäsitluses, mis võiks aidata etnocentrismi probleemi lahendada. Säärane arusaan inimkonnast mätkab inimliigi tihtsuse avaldumist.

Jörn Rüsen, How to Overcome Ethnocentrism: Approaches to a Culture of Recognition by History in the Twenty-First Century, *History and Theory* 2004, Theme Issue nr 43, lk 118–129. © Wesleyan University 2004.

¹ Pisut teistsugusel kujul kandsin ma selle artikli ette Himaalaja Fondi konverentsil "Chinese and Comparative Historical Thinking in the 21st century" ("Hiina ja võrdlev ajalooline mõtlemine 21. sajandil"), mis toimus 8.–10. aprillini 2004 Fudani ülikoolis Taiwanis. Kordustrükk väljaandja loal Taiwani Riikliku Ülikooli Centre for the Study of East Asian Civilisations'i publikatsioonis *Taiwan Journal of East Asian Studies* 1:1 (juuni 2004) ilmunud tekstist.

² "Tõeline liberaalsus on tunnustamine." – Goethes Werke. Hrsg. im Auftrag der Großherzogin Sophie von Sachsen, I Abteilung, Band 42: Maximen und Reflexionen. Weimar, 1904, lk 222.

mist kõige erinevamares kultuurides ja ajalooarengutes. Tegelikult on see traditsiooniline historitsismikonseptsioon, mida aga saab edasi arendada ajalookirjutuseks, mis vastaks globaliseerumise ja kultuurierinevuste esitavatele väljakutsetele.

Siin esees on visandatud ajaloouurimise teoreetilised ja metodoloogilised vahendid, mis tooksid niisuguse inimkonnakäsitluse ajaloolaste töödesse, võimaldades neil nõnda anda oma panus uue tunnustamiskultuuri tekkesse. Artikkel põhineb eeldusel, et 21. sajandi alguses on niisuguse kultuuri loomine kõige tähtsam ülesanne, mis humanitaarteaduste ja eriti ajaloouurimise ees seisab.

1. Enotsentrisml ehitlikkus tänapäeva ajaloomõistmises

Me elame globaliseerivas maailmas, mis loob üha tihedamaid kontakte erinevate traditsioonide ja tsivilisatsioonide vahel. Aina tihenev rahvusvaheline suhtlus esitab ajaloomõistmisele väljakutse. Ajalugu on ala, kus inimesed formuleerivad ja esitavad oma identiteeti, ühte- ja kokkukultuurust ja samas ka erinevusi teistest ning diskuteerivad selle kõige üle. Globaliseerumine seab traditsioonilised ajaloolised identiteetid silmitsi elutingimuste kiireneva muutumisega, mis teeb äärmiselt küsitavaks traditsioonilised eristused oma rahva elu kui sisemaailma ja teiste rahvaste elu kui välismaailma vahel. Need maailmad segunevad ja kultuuridele kõikehõlmavalt levivad elemendid – näiteks internet ja kultuuritööstuse tähtsaks valdkonnad – nõua-

vad, et me määratleksime ümber, milles seisneb erinevus minu enda ja teiste vahel, kes elavad mõnes teises kultuuris. Ainult nii võin ma teada saada, milline on minu identiteet.

Et kultuuride ühtlustavate tendentsidega silmitsi seistes tugevdada omaenda identiteeti, tuleb teravamalt teadvustada erinevusi oma kollektiivse identiteedi ajaloolises esituses. See aitaks taas võimule juba väljakujunenud ja pidevalt kasutatavad ajaloolise identiteedi kujundamise kultuurilised strateegiad, rakendades neid tänapäeva muutlikele elutingimustele. Kummadigi tekitab ajaloolise identiteedi traditsiooniline esitamine nn juhtnarratiivi kujul probleeme, sest nende narratiivide loogika on enotsentristlik. Kujutuspliidid enesest ja teisest on neis tasakaalustamata, nii et tugeva ajaloolise identiteedi kujunemiseks vajalik enesehinnang saavutatakse teiste teistsugususe kihil.

Lihtne näide ajaloolise identiteedi enotsentrisest käsitlusest on vahetegemine tsivilisatsiooni ja barbaarsuse vahel. Seda eristust on kasutatud kõigil maailmas: oma rahvas esindab kogu ajaloo jooksul tsivilisatsiooni ja selle saavutusi, teiste teistsugusust aga kujutatakse sellest normist hällimisena. (Mõnikord kohtame ka vääruste ümberpööramist. Sellisel juhul projuitseeritakse lootused omaenda eluvormi paremaks muuta teiste teistsugususele. Kuid see on teisejärgulise tähtsusega asjaolu ega mõjuta sisuliselt oma ja võõra, ühtekuuluvuse ja erinevuse omavahelise suhte ebavõrdsust.) Niisugune ebavõrdsus kutsub vältimatu esile “tsivilisatsioonide kokkupõrke”, sest teised käituvad sama loogika järgi ja saavutavad oma kõrge

enesehinnangu teiste “teise” kihil.

Need tendentsid on tugevad isegi ajalooteaduses. Tsivilisatsioonide kokkupõrke probleem kerhib esile ka akadeemilises diskursuses, ehkki enamik asjaosalistest seda ei teadvusta. Aga kui vaadata maailmatsivilisatsiooni käsitlevate rahvusvaheliste ja kultuuridevaheliste arutelude loogilisi lähte-eeldusi, hakkavad enotsentristlikud hoiakud silma. Need avalduvad mitmeti: Lääneriikide ajaloomõistmises domineerivad traditsiooniliselt Lääne ajaloo teemad. Mirre-Lääne ajalugu mängib tavaliselt marginaalset rolli. Koolide ja ülikoolide õppekavad annavad mitetäänelikele kultuuridele vähe või üldse mitte ruumi. Üldjuhul ilmub mitte-Lääne ajalugu õppekavasse Lääne kolonialismi ja imperialismi kontekstis. Mitreläänelike traditsioonide autentisus enamasti päevakorda ei tõuse.

Kuid see on kõigest pinnapealne tähelepanek. Tähtsam on, kuidas ajaloouurimises püstitatakse kultuurilise erinevuse teemat ja sellele läheneetakse, aga ka akadeemilise ajaloomõistmise varjatud lähte-eeldused siis, kui märgu tulevad erinevad kultuurid. Kõige selgemalt annab niisugustest lähte-eeldustest märku see, milliseid näiteid ajaloolases arutuskäigus kultuurierinevuse kohta tuuakse. Enamik akadeemilisi arutlaid kasutab sel puhul oma visandites piiri eraldiseisvatest ringidest,

millega igaüks esindab omaette kultuuri.

Need sümbolid on kõnekad: suhted kultuuride vahel on olemuslikult välised. Loogiliselt kultuurid välisistavad üksteist. Mingisse kultuuri kuulumine on “kas või” tüüpi väide. Iga kultuur on omaette universum ja teisest kultuuridest lahutatuda seda selge piir. Tegu on kõigest pildiga, kuid leidub ka keerukaid kultuurierinevuste tüpoloogiaid, mis järgivad täpselt samasugust mõtteviisi. Sellise eksklusiivsuse kõige silmapaisavamad esindajad on Oswald Spengler ja Arnold Toynbee. Tänapäeva teadlastest mõtestab kultuurilise erinevuse ületilist tüpoloogiat nimoodi Johan Galung.³

(Kõneka märki sellisest varjatud enotsentristmisest akadeemilises elus andis seisjuhatust “maailmaajaloo” remasse tilemaailmsel ajaloolaste konverentsil Oslos 2000. aastal: seal esitati globaalse ajaloomõtte ajalugu, toomata äinsatki näidet miteläänelikest traditsioonidest.⁴ Teised ettekanded järgisid maailma ajaloo käsitlumisel sama ühekülgselt ajalooopterpektiivi.) Mis sellisel käsitlusel kultuuridest või tsivilisatsioonidest ja nendevahelistest suhetest viiga on? See järgib traditsioonilist

³ J. Galung, *Six Cosmologies: An Impressionistic Presentation*. Rmt-s: J. Galung, *Peace by Peaceful Means*. London, 1996, lk 211–222.

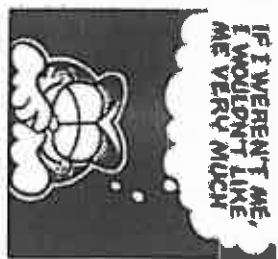
⁴ P. O'Brien, *Making Sense of Global History*. Rmt-s: *The 19th International Congress of the Historical Sciences*, Oslo 2000. Commemorative Volume. Ed. S. Sogner. Oslo, 2001, lk 3–18.

identiteedilooma ja sellega seonud ajaloo-mõtestamise loogikat, kus eraldavart tähtsustatakse enam kui ühendavart ja kus puuduvad erinevustelised kultuurielendid. Seda tüüpi tipoloogia esitamisest tekib üks epistemoloogiline raskus: kuhu asendub tipoloogiat esitav uurija ise? Kas on võimalik tihedest säärastest kultuuritüüpidest välja astuda? Väljaastumine ja kõigi eri kultuuride vaadlemine kogu nende paljususes annaks uurijale jumalasarvase positsiooni, mingi absoluutse platvormi, mida kultuuride erinevat semantikat arvestades võttes ei ole tegelikkuses võimalik saavutada.

See pakub ehk huvi üksnes filosoofidele; aga kultuuride kontseptuaalne lahutamine sisaldab üht fundamentaalset nõrkust, mis puudutab identiteedilooma normatiivset mõõdet kultuuridevahelises kontekstis. Identiteet on alati olnud vääruste küsimus. Veenav identiteedikäsitlus annab inimestele enesest lugupidamise. Et identiteet on alati tuginenud erinevatele teiste teistsugususest, siis viib isenda positiivne hindamine loogiliselt negatiivsele arvamusse teiste teistsugususest. Selles ongi etnosentrismi probleem – sügavalt juurdunud ja üleüldiselt levinud kombes täita erinevus isenda ja teiste vahel positiivsete ning negatiivsete väärtustega. Et teised rahvad toimivad sama loogika järgi, siis sisaldavadki kultuuridevahelised suhted vastastikust devalveerimist. Säätane identiteedilooma loogika viidki fundamentaalse ja üleüldise tsivilisatsioonide kokkupõrkeni.

Kõigi tsivilisatsioonide ajalugu kujub selbe niisugususest asümmeetrilisest väärtustustest, mida identiteedilooma käigus sooritatakse. Endale omistatakse positiivseid väärtusi, teiste teistsugusust määratletakse kui kõrvalkallalt nendest väärtustest või isegi kui nendega vastmõllu minekur. Üks silmapaistvamaid näiteid on vahetegemine tsivilisatsiooni ja barbaarsuse vahel. Arhailistes kultuurides omistati isegi inimeseks olek eksklusiivset ainult omaenda rühmale.⁵ Teised ei olnud inimesed (ja neid võis kohelda nii, nagu mitte keegi poleks seandandud kohelda omaenda grupi liikmeid). Inimese staatuse universaalse omistamisega seda pinget või konfliktit veel ei lahenda, sest säätane universaalsus ei kaota erinevust isecolemise ja teistsugususe vahel, mis on identiteedi kujunemise põhimõtteliseks aluseks. Universaalsilike inimkonnakontseptioonide puhul hakatakse tavaliselt oma rahva konkreetselt erinevust teistest rahvastest käsitleda kui universaalsete väärtuste realiseerumist teistest kõrgemal määral.

Inimelne on iseloomulik fundamentaalne enesesuhe, millel indiviidide ja sotsiaalsete üksuste subjektsus rajaneb. See suhe enesega on identiteedi lähtepunkt. Väimse elujäämise huvides on vaja see konstitutiivne "ise" täita positiivse enesehinnanguga, mis on praktilise elu väimne eeltingimus. Enesehinnangu niisugust põhilooget väljendab selgesti järgmine pilt tihedest Garfieldi koomiksist:

"Kui ma poleks mina, siis ma endale eriti ei meeldiks."

Sotsiaalses suhtes käib pidev võitlus selle nimel, et teised seda positiivset enesehinnangut kinnitaksid, ja eluvorm, kus see kinnitust leiab, loob ühtekuuluvustunde.

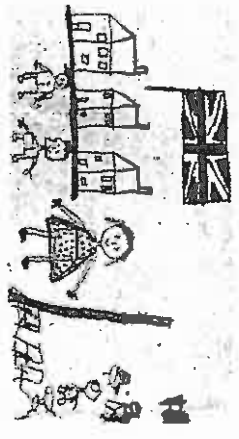
Kultuuris avaldub see kinnitussaamine mingi sotsiaalse üksuse juhtmarritiivina. See juustab inimestele loo, milles nood leiavad end omavahel kokku kuuluvana tihese eluvormi pinnal, kus neid tunnustatakse ja nende enesehinnangut kinnitatakse. Sellesse gruppi – rahvusesse või tsivilisatsiooni – kuulumine võimaldab neil enesest lugu pidada ja oma rahva saavutuste üle uhkust tunda.

2. Etnotsentrismi loogika ajaloomõistmises

Kuidas juhtmarritiivid juustavad inimestele sellest, kes on nad ise ja kes on need teised, kellega neil koos tuleb elada? Veenava juhtmarritiivi tekkeks läheb tarvis kolme põhinarratiivi

rehet või -omadust: (a) positiivsete ja negatiivsete väärtuste asümmeetriline jagunemine ühel poolt enda ja teiselt poolt teiste teistsugususe vahel; (b) identiteedilooma väärtustustereemi teleoloogiline järjepidevus; (c) oma eluvormi ajalise perspektiivi rajamine tihede ruumikeskme ümber.

(a) Suunda andva väärtustustereemi aspektist põhineb etnotsentriline ajaloomõistmine hea ja kurja ebavõrdsel suhtel. Nagu juba märksin, vormivad positiivsed väärtused ajaloolist kujutlusplüti iseenesest, negatiivsed aga plüti teisest. Etreda näite argeljust laimetiidlaste ja brittide võitluse kontekstist Põhja-Iirimaal. Selleks on 11-aastase õpilase joonistus, kus ta esitab oma protestantlikku identiteedi teravalt eristavana iiri identiteedist.

George'i joonis, mis kujutab britti ja iiri maailmu Belfastis Põhja-Iirimaal (Ulsteris). Vasakul pool on kujutatud protestantlikku, paremal katoliiklikku poolt (kumbki on tähistatud vastava lipuga).⁶

⁵ Vrd Menschenbilder früher Gesellschaften: Ethnologische Studien zum Verhältnis von Mensch und Natur. Gedächtnisschrift für Hermann Baumann. Hrsg. von K. E. Müller. Frankfurt am Main, 1983.

Tänapäeva keeruka ajaloodiskursuse kõrgemal tasandil võime täheldada uut-laadi etnocentristilist argumentatsiooni, kus otsekui oleks loobunud sisimast vägivaldsusest ja agressivsusest teiste vastu: laialt on levinud enese ohvriktegemise strateegia. Ohvritaanus muudab inimese süütuks: ajalookogemuses ana korduvalt kannatus-tega silmitsi seistes kätketakse süü ja vastutus nende eest teistsuguse-mõistesse.

(b) Teleoloogiline järjepidevus on tähtsaim ajakontseptsioon, mis juhmarratiivide ajalookäsitlust valitseb. Ajaloolist arengut rahva eluvormi lätestest läbi kõigi muuhuvite kuni käesoleva olukorrani ja sellest avanema tulevikuväljavaatemi kujutatakse traditsiooniliselt nõnda, nagu rahva vaimset kokkukuluvust tagavad eluvormiosised lihtsalt rulliksid ajas lahti. Identiteetiloovad väärtussüsteemi esitavad traditsioonilised juhmarratiivid arhetüüpse algupära kujul.⁷ Ajalugu on lahutamatu seotud selle algupäraga ning selle kehuvus annab minevikule ajaloolise tähenduse ja mõtte. Ajalool on eesmärk, mis on algusest peale tema arengu liikumapanevaks jõuks. See algupära on alati eriline – on see ju omanenda rahva algupära. Teistsugusus on seotud kas teiste algupäraga või siis kõrvalekaldega omaenda rahva arengu sirgjoonest,

Ülal eurooplase keskaegne ettekujuitus hiinlastest, all hiinlaste ettekujuitus eurooplastest.⁸

rusudest ülekülvatud eikellegimaa võõrindid Belfasti protestantlike ja nende lähimate katoliiklike elurajoonide vahel näkse esindavalt Armagedonit. Laps näib kinnitavat, et niisugused elurajoon peaks üksteisest lahutama kõrge punasest tellisest müür – ja ta tähistab seda punase pliatsiga” (Colesi kirjeidus, lk 86).

⁷ Huviarava näite algupära tähtsusest akademilises ajalookirjutuses pakub: C. P e t r e s c u, Who Was the First in Transylvania: On the Origins of the Romanian-Hungarian Controversy over Minority Rights. *Romanian Political Science Review* 3:4 (2003), lk 119–1148.
⁸ Z. V a s i z e k, L'Archeologie, L'Histoire, Le Passé. Chapitres sur la Présentation, L'Épistémologie et l'Ontologie du Temps Perdu. Sceaux, 1994, lk 116.

mis juhindub algupärase eluvormi kehivusest.

Vasakul:

Hartmann Schedel, *Weltchronik*, 1493.

Parimal:

Wu Jen-Ch'en, *Shan-hai-ching kuang chu*, 1667.

Euroopa ja hiina võõra-kujuitused varauusaial.

(c) Sellise ajaperspektiivi ruumiliseks vasteks on monotsentriline maailm. Oma rahvas elab maailma keskses, teistsugusus jääb äärealadele. Mida suurem on kaugus keskses, seda negatiivsem on pilt teisest. Oma maailma äärealadel elavad koletsed. Näiteks nii Läänes kui ka Hiinas toimub see häämnastavalt ühtmoodi, arvatavasti ilma et seda kuidagi vastastikku teadvustatud oleks.

Andsin väga skemaatilise ülevaate emotsentriilse juhmarratiivide kolmest põhi- strateegiast. Konkreetsetel realiseeritakse neid väga mitmel moel ja väga mitmesugustes ajaloolistes kultuurides, millest igatüüpi on oma arengu- ja muutumisee. Sellest niimekesisusest tuleb läbi näha ja teha kindlaks identiteetiloome antropoloogilist universaalsed põhireglaid. Ainult siis, kui niisugusest ajaloomeisimusest

lätuva identiteetiloome loogika on selgelt sõnastatud, saame täpselt tuvastada selle mõjujõudu tänapäeva ajalookultuuri eri ilmingutes ja püüdlustes, sealhulgas ka professionaalsete ajaloolaste akademilises diskursuses.

3. Ajaloolise tähendusloome mitte-etnocentriiline viis

Kuidas saaks ajaloolise identiteetiloome emotsentriilist loogikat ületada ning vältida sellesse sisse programmeeritud tsivilisatsioonide kokkupõrget? Ajaloomeisimise loogiliste printsiipide tasandil on vastus päris lihtne:

(a) Mis puhtub ebavõrdsesse väärtustamisse, siis tuleb identiteeti kujundavasse väärtussüsteemi sisse tuua enese ja teiste vahelist erinevust läbiva *võrdsuse printsiip*. Siis kaotab erinevus kui niisugune oma normatiivset lahutava jõu. Kuid võrdsus on abstraktsioon, mis jääb kaugetele identiteedi põhiküsimusset: mällusõbrinud ajalookogemuste ja kohustuslike väärtussüsteemidega seostuvatest erinevustest. Kui rakendada identiteetiloomele võrdsusprintsiipi ja pidada samal ajal silmas ka erinevuse määratlemise paratamatust, siis on loogiliseks tulemuseks *erinevuste vastastiku tunnusdamise printsiip*. Vastastikusus teeb võrdsuse tegelikuks ja nii omandab võrdsus tasakaalustatud vastastikususe suhte vormi. Kui me omistame niisugusele vastastikususele suhtele normatiivsus (mis on vajalik, kuna identiteetküsimus on alusväärtuste küsimus), siis muutub see tunnusdamise printsiibiks. Tunnusdamisprintsiibi rakendamiseks

on vaja murda enesehinnangu võim ja seda varjuna saarev teiste teistsuguse alaväärtustamine. Selleks on vaja veel üht ajaloomõistmise strateegiat: nimelt *negatiivsete ajalookogemuste lõimimist omaenda gruppi juhtnarratiivi*. Nii muutub rahva enesepilt ambivalentseks ja see võimaldab inimestel teistsugust tunnustada. Põguski pilk praegusele Euroopa ajalookultuurile lasseb märgata märkeid. 20. sajandi katastroofilised sündmused on äratanud eurooplaste ajaloolises eneseteadvuses just säärase ambivalenttuse.

Niisugune negatiivsete, isegi katastroofiliste ja sügavalt valutate kogemuste lõimimine omaenese identiteeti toob kaasa kaotuse ja trauma elementide uut laadi teadvustamise ajaloomõistmises.⁹ Nende kogemustega toimetulekuks, nende läbi-

töötamiseks lähed tarvis uusi viise. Erno-tsentritrini ületamisel võiksid niisugusteks kultuurilisteks strateegiateks olla näiteks leinamine¹⁰ ja andestamine¹¹.

(b) Teleoloogilise järgijevõime printsiibi alternatiiviks oleks selline arusaam aja-looarengust, mis seisneb võimalikkuse tingimuste ajalise ahela rekonstrueerimises. Sedalaadi ajaloomõistmine oleks samam tõelise ajaloolisuse poole, sest niiviisi vaadataks tööpooldest *tagasi* minevikku, mitte aga arhailise alapära juurest *edasi* oleviku poole. Selle asemel pöörataks

käesolev elusituatsioon ja selle tulevikuperspektiiv tagasi minevikku, et mõista käesoleva elusituatsiooni ja selle ees seisva tulevikusuundumuse eeltingimusi. Niisugune ajaloomõistmine viis rõhubar sattu-muslikkuse, katkestuse ja pidevusertuse

elemente ajalookogemuses. Nõnda on võimalik rabada identiteeti kujundava väärtussüsteemi ambivalenttuse ja miime-tähenduslikkust ajalookogemuse vallas.

Sellise ajalookompeptsiooni vaateveerult ei paista minevik enam paratamatuna. Asjad võinuksid minna ka teisi, tegelikult toimunud ei olnud midagi mõõdepääsma-nut. Sellise loogika rakendamine Euroopa ajaloolisele identiteedile tooks kaasa tähe-lepanuväärse muutuse: tuleks loobuda mõttest, et tänapäeva Euroopa ja tema nüüdne tihnenimisprotsess on olnud juba algusest peale, antikaajast alates, arengu vältimatu tagajärg. Euroopa ei ole muutumud mitte üksnes oma ruumilisi mõõtmeid, vaid ka oma kultuurilist määratlust. Tema ajalugu muutuks avatunmaks alternatiivide-le, ja selline ajalooeadrvus avaks laiemat tulevikuperspektiivi ning jätkaks tulevikku ja minevikku vahelistes suhetes ruumi suure-male vabadusele.

(c) Ühe perspektiiviga ruumi mitte-erno-tsentriliseks alternatiiviks on *vaatenurkade rohkus ja paljulukkeskmesus*.

Euroopa puhul on vaatenurkade rohkus ja politisentrism ilmseed igal rahval ja isegi paljudel regioonidel on minevikku estamimeks oma vaatenurk, ja Euroopas on mitmeid pealinnu. Üheainsa keskme asemel on Euroopal terve omavahel suhtlevate paikade võrgustik.

Kuid vaatenurkade ja häälte paljusus tekiavad ka üle probleemi: kuidas jääb ajaloo ühtsusega? Kas siis ei olegi midagi kõikehõlmavat, vaid on üksnes miime-kesisus, diversiteet, paljusus? Kõigei tsivi-isaitsioonide traditsioonilised juhtnarratiivid sisaldavad mingit universaalsilkku perspektiivi, ja pikka aega on ka Lääs

olnud pühendunud niisugusele kõikehõlmavale "universaalajaloolole". Kas peame sellest ajaloolisest universaalsimist miime-külgse multikultuuruse kasuks loobuma? Paljud postmodernistlikud ajaloolased ja filosoofid on selle vältimatuses veendunud.

Kuid säärane multikultuurus on veenev üksnes juhul, kui loobutakse kõikehõlmavatest tõepretensioonidest, nii et tulemu-seks oleks üldine relativism. Selline relativism aga avaks ukse tsivilisatsioonide piiramatu kokkupõrkele. Kui ei ole mingit võimalust lõimuda ega kokku leppida teatud kõikehõlmavas vaatenurgas, mis võiks kultuurilisi erinevusi vahendada ja sünteesida, siis jääb erinevate perspektiivide vahelistes suhetes viimaseks sõnaks pluralism ja konkurents. Teatud tingimustes viib see võitluse ja mentaalse sõjani.

Mida selle paljususega siis peale hakata, kui pole võimalik omaenese kultuurikon-tektist välja astuda ega võtta sisse vaate-kohat teispool kultuuritraditsioonide miime-kesisust? Meil tuleb leida printsiibid, mis võimaldaksid neid erinevaid perspektiive vahendada ja isegi sünteesida. Akademiilises diskursuses on sellisteks uni-versaalsilkkudeks elementideks ajalooõunne-tuse tõepretensioonid, mis võrsuvad aja-loomõistmise metodoloogilisest ratsio-naalsusest ja on üle kultuurilisest erine-vustest. (Nii on see vähemalt allkalkritika puhul; aga ka ajalooõlgenduse kõrgemal tasandil leidub üldkehtivaid printsiipe, millega seob end iga ajaloolane: näiteks loogiline sidusus, seos kogemusega, avatus väärtusele jne.)

Kuid perspektiivide paljususe ja multikultuurusega seonduvate probleemide lahendamiseks nendest printsiipidest ei

⁹ Vrd: F. R. A n k e r s m i t, *The Sublime Dissociation of the Past: Or How to Bel (come) What One Is No Longer. History and Theory* 40 (2001), lk 295–323; J. R ü s e n, *Crisis, Trauma, and Identity* [hiina k-s: *Wei ji, chuanguoshang yu rentong ji*, *Zhinggao xueshu* [China Scholarship] 3:1 (2002), lk 15–38; S. F r i e d l ä n d e r, *Trauma, Memory, and Transference. Rmt-s: Holocaust Remembrance: The Shapes of Memory*. Ed. G. H. Hartman. Oxford, 1994, lk 252–263; B. G i e s e n, *National Identity as Trauma: The German Case. Rmt-s: Myth and Memory in the Construction of Community: Historical Patterns in Europe and Beyond*. Ed. B. Strath. Brüssel, 2000, lk 227–247; D. L a C a p r a, *History, Theory, Trauma: Representing the Holocaust*. Ithaca (N. Y.), 1994; D. L a C a p r a, *Writing History, Writing Trauma*. Baltimore, 2001; M. S. R o r t h, *The Ironist's Cage: Memory, Trauma, and the Construction of History*. New York, 1995.

¹⁰ Vrd: Trauer und Geschichte. Hsrg. von B. Liebsch, J. R ü s e n. (Beiträge zur Geschichtskultur, Bd. 22), Köln, 2001; J. R ü s e n, *Historical Thinking as Trauerarbeit: Burchard's Answer to the Question of Our Time*. Umuus rmt-s: *Begegnungen mit Jakob Burchard* (1818–1897). Hsrg. von A. Cesana, L. Gossmann. (Beiträge zur Jakob Burchard, 4. kd.) Basel, 2004, lk 337–355; D. L a C a p r a, *Revisiting the Historians' Debate: Mourning and Genocide. History and Memory* 9:1–2 (sügis 1997), lk 80–112; J. W i n t e r, *Sighs of Memory, Sighs of Mourning: The Great War in European Cultural History*. Cambridge, 1995.

¹¹ E. M. K o r, *Echoes from Auschwitz: My Journey to Healing*. Rmt-s: *Kulturwissenschaftliches Institut Jahrbuch 2002–2003*. Essen, 2003, lk 262–270; P. R i c o e u r, *Das Rätsel der Vergangenheit: Erinnerung–Vergessen–Verzeihen*. (Essener Kulturwissenschaftliche Vorträge, 2. kd.) Göttingen, 1998.

piisa. Mina arvan, et lahenduseks on *inimkonna printsiip*, mis sisaldaks võrd-
suse väärtust ja viiks erinevuste vastastiku-
se tunnustamise üldreegini. Iga kultuuri
ja traditsiooni puhul tuleb kontrollida, kas
ja kuidas see on tolle reegli maksvusele
kaasa aidanud ning kas sel on sellise tra-
ditsiooni potentsiaali, mis võiks inspiree-
rida kurseliste ajaloolaste aktuaalseid dis-
kursusi kultuuridevahelises suhtluses.

4. Rakendused

Kuidas saab niisugust ajaloolise tähendus-
loome niite-emoosentrist viisi rakendada
ajaloo teaduse aktuaalsetele diskursustele?
Esimeseks rakenduseks oleks refleksioon
ajaloolise tähendusloome laadi või loogika
üle ajaloo teaduses. Me vajame üha suure-
mat teadlikkust nendest tähenduskriteeriu-
midest, mis on ajaloomõistmise eelduseks
või aluseks. Ajaloofilosoofia või ajaloo-
teooria peaks kujunema ajaloolase töö
lahutamatuks osaks. Ainult see võimaldaks
arvestada emotsentrialse mõtlemise jõudu
ja mõningate selle printsiipide rõhustust.
Sääranne refleksioon peaks viima funda-
mentaalse kriitilise ajaloomõistmise loo-
gika tasemel. Mõnd kultuuri- või tsiviili-
satsioonikäsitlust kasutades tuleks alati
kaaluda, kas see ei võrsu äkki Spengleri ja
Toynbe traditsioonist ega määrata seetõr-
tu oma ainet eksklusivselt. Sääranne kõr-
gem reflektiivsusest võimaldaks ajaloo-
lasi iseenast jälgida, et teha kindlaks, kas
ta omaenda rahva ajalugu esitades ei kä-
sitle ka otseselt või kaudselt teistsugusust.
Sääranne uus teadlikkus tingib vajaduse
pidada silmas, kas teisi ikka tunnustatakse

või vähemal võimaldatakse neil kõnelda
nende oma häälega.

See viib omakorda uue kriitilise kaarseni
historiograafia ajaloos. Et iga ajaloo teos on
seotud mingi traditsiooniga, siis tuleb
kontrollida, kas on kasutatud selle tradi-
tsiooni neid elemente, mis võimaldaksid
ajaloolasel teistsugusust tunnustada. Her-
meneutiline mõistmistraditsioon on selles
suhtes väga tähtis. Kui palju jäätavad
ajaloo tõlgenduse väljakujunenud meetodid
arusaamale kultuuride paljususest ning
oma ja võõra vahelise range piiri ületami-
seks?

Ajaloomõistmises on olemas üks töö-
genduspraktika, mis jõuab sellisele tunnus-
tamisele isna lähedale. Ajaloolased peak-
sid selgitama ja reflekteerima omaenda
ajaloolaseid vaatekohti ning tõlgendus-
konseptsioone. Näd peaksid oma perspek-
tiive süstemaatiliselt kõrnutama käsitleta-
vates kultuurides ja traditsioonides valit-
sevate perspektiivide ja konseptsioonide-
ga. Selline vastastikune mõõduvõtmine on
enamam kui võrdlus: see toob ajaloolase
tõõsse metodoloogiliselt ratsionaliseeritud
empaatiat, empaatiat on aga tunnustamise
vajalik eeltingimus.

Mitte-emoosentrialse ajaloomõistmise
üks tähtsamaid rakendusvaldkondi on
kultuuride võrdlemine. Siin on määngus
kultuuride erinevus kui igasuguse ajaloo-
lise identiteedikonseptsiooni loogiline
tõukejõud. Et käsitleda kultuuride erine-
vust mitte-emoosentrialselt, on ennekõike
vaja selgelt määratleda ja läbi mõtelda
võrdlusalused. Väga sageli saavad nendeks
uurija oma kultuuri päevakajalised seigad,
selles aega seisnabki emotsentriinne lähene-
mine teistsugususele. Sellepärast on vaja

lähtuda kõrgis kultuurides kehtivarest
antropoloogilisest universaalsidest ja minna
edasi isna abstraktsel tasemel ideaaltüü-
pide konstrueerimisega, millesse need
universaalsid konkretiseerida. Kultuurilist
eripära tuleks tõlgendada nende ideaaltüü-
pide valguses. See näitaks, et kultuuri eri-
nevus ei tulene ühele kultuurile ainuomas-
test eritunnustest, vaid kultuuri erilisus
koosneb mitmest elemendist, millest iga-
tüht või vähemal enamikku võib leida ka
teistest kultuuridest. Kultuuride eripärad
nuleneksid sel juhul ührede ja samade ele-
mentide erinevast liitumisviisist.

Sellist arusaamast juhinduv teoreeti-
line lähenemine kultuuride erinevusele ei
langeks emotsentrisini lõksu. Yastupidi, see
teeiks mitmesuguste kultuuride teistsu-
gususest peegi, mis võimaldab meil pare-
mini aru saada iseendest. Omaenda kul-
tuuritunnuste eripära määratledes ei välis-
takas see teistsugusust, vaid hõlmaks seda.
Kultuurilised eripärad tekitavad kultuu-
ridevahelise seose, mis võimaldab inimes-
tel erinevustega kohaneda, andes neile
kultuurilise tunnustamis- ja tunnistamis-
võime.¹²

Lisaks emotsentrisini ületamise teoree-
tilistele ja metodoloogilistele strateegia-
lele on meil tarvis ka praktilist strateegiat.
Professionaalsed ajaloolased suudavad
oma teemade üle diskuteerida ka üle kul-

tuuripiiride. Aga niipea kui need teemad
puudutavad nende enda identiteeti, oman-
dab akadeemilise diskursus uue kvaliteedi
ning hakkab nõudma teravamat teadlik-
kust ja kõrgelt arenenud tundlikkust selle
suhtes, kui tihedalt on ajaloo uurimused
läbi põimunud identiteedipoliitikaga ja
rahvaste, riikide ning tsiviilsatsioonide või
kultuuride vahel toimuva võitlusega tun-
nustuse pärast.

Akadeemilise diskursuse minimetatud
teaduslikkust iseloomustab kaugus prak-
tilise elu probleemidest. See võimaldab
kurselistel ajaloolastel luua kindlat,
usutavuskriteeriume sisaldavat teadmist.
Aga niipea kui akadeemilise diskursuses-
se lõikuvad identiteediküsimused, muutub
see kaugus probleematiiliseks.¹³ Keegi ei
jää erapooletuks, kui küsimuse all on tema
enda identiteet. Identiteet tähendab ene-
sesidumist, pühendumist. Kuid see võib
avalduda mimel viisil. Üks viis seisneb
milleski samaväärses teadusliku distantsi
ja tõepretensiooniga – nimelt argumentat-
sioonis. Identiteediküsimuse toomine ar-
gumenteerivasse diskursusesse toob näh-
tavale ajaloolaste sügava seotuse omaar-
dale ajaloolase identiteediga. Ehk võimaldab
see ka teadvustada teiste seotust oma aja-
loolise identiteediga ja tabada vastastikuse
tunnustamise võimalust.

Et sääranne tunnustamine tegelikkus

¹² Vrd J. R ü s e n, *Some Theoretical Approaches to Intercultural Comparison of
Historiography, History and Theory* nr 35, 1996 (temaatiline nr: *Chinese Historiography in
Comparative Perspective*), lk 5–22. (Hiina k-s: *Kua wenhua bijiaoshixue de yixie lilum
zongxiang*. Rmt-s: *Zhongguo shi xue shi yan tao hui: cong bi jiao guan dian chin fa lun wen
ji*. Toim. S. Weigelin-Schwiedrzik ja A. Schneider. Taipei, 1999, lk 151–176).

¹³ Vrd J. R ü s e n, *Historical Thinking as Intercultural Discourse*. Rmt-s: *Western Historical
Thinking: An Intercultural Debate*. Ed. by J. Rüsen. New York, 2002, lk 1–14.

JACQUES REVEL

**AEGADE ÜHILDUMATUS.
MÄLUKOOREM TÄNAPÄEVA PRANTSUSMAAL**

*Inglise keelest tõlkinud
Triinu Pakk-Allmann*

saks, on meil tarvis kultuuridevahelise kommunikatsiooni pragmaatikat, mis reflekteeriks, selgitaks ja arutleks sääraste argumenteeritud identiteedikäsitluse laadi ja reeglite üle ning rakendaks seda pidevalt toimivale kommunikatsiooniprotsessile. See on asi, millega me kõik peaksime tegelema; ja seda tehes rikastame me oma enda ajaloolist identiteeti, tunnustades teiste omi.

JÖRN RÜSEN (s 1938) on tänapäeva tähtsamad Saksa ajaloolisloofe, kelle loomingu põhiosa on külgenuid kolmes suunas: ajalookirjutuse ajalugu, rõhuga Saksa historismi uurimisel (nt *Geschichte des Historismus*, koos Friedrich Jaegeriga, 1992; *Konfigurationen des Historismus. Studien zur deutschen Wissenschaftskultur*, 1993), tänapäeva Saksa ajalookultuuri analüüs (nt *Zeit und Sinn. Strategien historischen Denkens*, 1990; *Geschichte im Kulturprozess*, 2002) ja ennekõike üldise ajaloolisloofia ehk historika väljatöötamine (nt *Für eine erneuerte Historik. Studien zur Theorie der Geschichtswissenschaft*, 1976; *Historische Vernunft. Grundzüge einer Historik I*, 1983; *Rekonstruktion der Vergangenheit: Grundzüge einer Historik II*, 1986; *Lebendige Geschichte: Grundzüge einer Historik III*, 1989). Viimastel aastatel on Rügen pannustanud samuti oluliselt võrdleva historiograafia arengusse (nt *Western Historical Thinking. An Inter-cultural Debate*, toim. J. Rügen, 2002). Rügen on õpetanud mitmetes Saksa tilkloodes (Berliinis, Bochumis, Bielefeldis). 1997. aastast töötab ta tildajaloo ja ajalookultuuri professorina Written/Herdecke tilkloolis ja juhib Kultuuriteaduste Instituuti Essenis. Varem on eesti keeles ilmunud tema esseed "Ajalookultuuri uurimisprobleemina", *Tuna* 2001, nr 3, samas Mart Kivimäe pikem järelsoña. Vt ka M. Kivimäe, *Ajaloomõtlemise kolm strateegiat ja nende dialoogisuhetd minevikuga* (R. Koselleck – J. Rügen – E. Nolte). Tallinn, 2000, lk 55–75.

M.T.

Mõni ehk mäletab veel lugu, mis 1980. aastate alguse Prantsusmaal pajuu kõneainet pakkus. Äkitselt avastati (või tehti nägu, et avastati), et Prantsusmaa noored ei tunnema oma riigi ajalugu. Tõdemus oli ränk ja kohutuotsus ühene. Ega kuulunud edasikehnamisele, kuna see tehti teatavaks riigi kõige kõrgemast tipust. Vabariigi president ise – tollal François Mitterrand – oli avastanud ohu, mis tundus tema meelest ähvardavat rahvuslikku identiteeti.

Ta väljendas oma muret ja rahuldolemanust. Seejärel avaldasid hierarhhiises järjekorras, nagu tavaks, oma arvamust ministrid, nende järel rahvassaadikud ja igasugused muud poliitikud. Asjasse sekkus ka ajakirjandus, mis oma suure pealkirjadega tagas arutelu üle väärilise kolapinna. Lõpuks tuldi iseigi mõttele, et võiks küsida ka õpetajate arvamust, kelle tööks on ju ilkkaegi ajaloo õpetamine ja kellel võiks numeratud teema puhul olla ehk mõningaid otseseid kogemusi. Afäär väitas mõned kuud. Nagu Prantsusmaal tavaks, pandi kokku komisjon, mille ülesandeks sai reformikavade koostamine. Komisjoni tööd juhatsid kaks kuulsat ajaloolast Jacques Le Goff ja

Philippe Joutard. Komisjon tegi tõsiset tööd ja esitas asjalikke ettepanekuid. Ajaloo õpetamises tehti muudatusi, mille puhul ma ei usu, et keegi oleks hiljem kunagi tõsiselt üritanud nende tõhusust hinnata. Vahepeal oli teema moest läinud ja avalik arvamus selle vastu huvi kaotanud. Oli taas tegemist puhvalt õpetajate ja õpilaste vahelise asjaga.

Kinjeldatud episood võiks suurepäraselt sobida näiteks prantslaste kodanikualgatuslike harjumuste kasutusest. Ja ometi ironiseerisin ma selle üle ebaõiglase. Esiteks sellepärast, et ükskõik kui halvasti probleemiga ka ümber käidi, on probleem ise ju tõeline, nõuab tõsist suhtumist ega ole muuseas iseloomulik mitte ainult Prantsusmaale: enamikus meie riikides on ajaloo õpetamisest lastele, eriti aga teismelistele saanud delikaatne, raske ja vahel koguni võimatu ülesanne. Ja Prantsusmaal amab see olukord end selgemini tunda kui mujal, kuna 19. sajandi viimastest veerandist, Kolmanda Vabariigi algusaegadest peale on ajaloo õpetamine õhnud siin tiheldalt ja jäävalt seotud kodanikuharidusega: seetõttu tekitsaski too tõdemus, mis näis

Artikli aluseks on ettekanne TLÜ Eesti Humanitaarinstituudi ja Prantsuse Kultuurikeskuse korraldatud rahvusvahelisel konverentsil "Ajalugu ja poliitika. Mineviku kasutamisest ja arakasutamisest" 14. oktoobril 2006 Tallinnas.